

पुस, २०७४

टिपिडि तालिम पाठ्यक्रम

शैक्षणिक सामग्री निर्माण तथा प्रयोग
(आधारभूत तह)

नेपाल सरकार
शिक्षा मन्त्रालय
शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र
सानोठिमी, भक्तपुर

विषयसूची

क्र. सं.	विषयबस्तु	पेज नम्बर
१	परिचय	१
२	तालिमको लक्ष्य तथा उद्देश्य	१
३	तालिमको सक्षमता	२
४	तालिमको संरचना	२
५	तालिमको विषयवस्तु	३
६	तालिम कार्यान्वयन कार्यविधि	५
७	तालिम मूल्यांकन	५
८	परियोजना कार्य	६

१. परिचय

दक्ष शिक्षक नै गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता आधार हो । निरन्तर पेसागत क्षमता विकास शिक्षकको आवश्यकता हो । नेपाल सरकार शिक्षा मन्त्रालयअन्तर्गत विद्यालय तहमा कार्यरत शिक्षकको पेसागत क्षमता विकास गर्ने जिम्मेवार निकाय शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र हो । शिक्षकको क्षमता विकाससम्बन्धी कार्यक्रमको मार्गदर्शनको रूपमा रहेको शिक्षक पेसागत विकास प्रारूप, २०७२ बमोजिम शिक्षक पेसागत विकास (टिपिडी) ढाँचामा शिक्षक तालिम सञ्चालन हुँदै आएका छन् ।

शिक्षक पेसागत विकास प्रारूप, २०७२ अनुरूप शिक्षकले पाँच वर्षको अवधि भित्र पाउने ३० दिन अवधिको प्रमाणीकरण तालिमलाई १५/१५ दिनको दुई चरणमा विभाजन गरिएको छ । प्रत्येक चरणमा १० दिनको तालिम केन्द्रमा आधारित आमने-सामने र ५ दिनको विद्यालयमा आधारित स्वाध्याय गरी दुई खण्डमा तालिम सञ्चालन गर्ने व्यवस्था छ । सामान्यतया पहिलो चरणको तालिम आफूले अध्यापन गर्ने मुख्य विषयमा र दोस्रो चरणको तालिम आवश्यकताको अन्य क्षेत्रमा लिनुपर्ने प्रावधान रहेको छ ।

विद्यालय शिक्षा सुधार अभियानका रूपमा सरकारले तर्जुमा गरेको विद्यालय क्षेत्र विकास योजना (School Sector Development Plan-SSDP) २०१६ अन्तर्गत परिमार्जित शिक्षक पेसागत विकास प्रारूप, २०७२ मा शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्रद्वारा प्रमाणीकरण शिक्षक तालिम पाठ्यक्रम विकास गर्ने व्यवस्था भएअनुरूप आधारभूत तहका शिक्षकका लागि “शैक्षणिक सामग्री निर्माण र प्रयोग” विषयमा यो पेसागत विकास तालिम पाठ्यक्रम तयार गरिएको छ । .

२. तालिमको लक्ष्य तथा उद्देश्य

आधारभूत तहमा अध्यापन गर्ने शिक्षकमा शिक्षण सामग्रीको निर्माण तथा प्रयोगसम्बन्धी सक्षमता विकास गरी विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धिमा सुधार ल्याउने यस तालिमको लक्ष्य हो । साथै यस तालिम पाठ्यक्रमले देहायका उद्देश्य लिएको छ :

- आफूले अध्यापन गर्ने विषयमा स्थानीय स्तरमा उपलब्ध हुने तथा सूचना प्रविधिमा आधारित सामग्रीको पहिचान र संकलन गर्ने ।
- विषयगत रूपमा विद्यार्थी समेतको सहभागितामा शैक्षणिक सामग्री निर्माण गर्ने ।
- संकलित तथा निर्मित सामग्रीको उपयुक्त तरिकाले शिक्षण सिकाइमा प्रयोग गर्ने ।

- शैक्षणिक सामग्रीको उचित भण्डारण तथा व्यवस्थापन गर्ने ।

३. तालिमका सक्षमता

यस तालिम पाठ्यक्रमले सहभागी शिक्षकमा निम्नलिखित सक्षमता हासिल हुने अपेक्षा गरेको छ :

- शैक्षणिक सामग्रीको अवधारणा तथा महत्त्व आत्मीकरण
- आधारभूत तहको विद्यमान पाठ्यक्रम अनुरूप विषयगत रूपमा शैक्षणिक सामग्रीको अवस्था विश्लेषण
- आफूले अध्यापन गर्ने विषयमा प्रयोग गर्न सकिने स्थानीय परिवेशमा उपलब्ध सामग्रीको लेखाजोखा तथा संकलन
- विषयगत रूपमा शिक्षक, विद्यार्थी एवम् स्थानीय समुदाय समेतको सहभागितामा सान्दर्भिक शैक्षणिक सामग्री निर्माण
- शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा शैक्षणिक सामग्रीको प्रयोग, पुनः प्रयोग र बहुउपयोग
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित सामग्रीको खोजी, निर्माण तथा प्रयोग
- संकलित तथा निर्मित सामग्रीको उचित भण्डारण तथा व्यवस्थापन

४. तालिमको संरचना

क. यो तालिम १५ दिन अवधिको हुनेछ । यसको पहिलो खण्ड १० दिनको तालिम कार्यशाला ढाँचामा आमने-सामने मोडबाट जिल्ला सदरमुकाममा अवस्थित शैक्षिक तालिम केन्द्र अथवा अगुवा स्रोतकेन्द्रमा सञ्चालन हुनेछ । यसको दोस्रो खण्ड ५ दिन अवधिको स्वाध्याय अभ्यास ढाँचामा आधारित हुनेछ ।

ख. दोस्रो खण्डको ५ दिने स्वाध्याय अभ्यास ढाँचा अन्तर्गत प्रशिक्षार्थीले आफू कार्यरत विद्यालयमा आधारित भई ४ वटा परियोजना कार्य ४५ दिनभित्र सम्पन्न गरिसक्नु पर्नेछ । परियोजना कार्यको सबै प्रतिवेदन पहिलो खण्डको तालिम सम्पन्न भएको ५२ दिनभित्र सम्बन्धित शैक्षिक तालिम केन्द्र वा अगुवा स्रोतकेन्द्रमा अनिवार्य रूपमा पेस गर्नुपर्नेछ । यसमा मूलतः १० दिने तालिम कार्यशाला खण्डमा सिकाइएका सैद्धान्तिक ज्ञान तथा सीपको व्यावहारिक प्रयोग एवम् प्रशिक्षार्थीको सिर्जनात्मक र प्रवर्धनात्मक क्षमता प्रदर्शन गर्न उपयुक्त परियोजना कार्य तोकिनेछ ।

५. तालिमका विषयवस्तु

क्र.सं.	विषयक्षेत्र	विषयवस्तु	भार (सत्र)
१.	शैक्षणिक सामग्री : अवधारणा	<ul style="list-style-type: none"> ● अवधारणा ● आवश्यकता तथा महत्त्व ● सामग्रीका प्रकार (स्थानीय, कम मूल्य पर्ने र मूल्य नपर्ने, मुद्रित, श्रव्य, श्रव्यदृश्य) 	१
२.	सामग्री व्यवस्थापन तथा प्रयोग (गणित, अंग्रेजी, सामाजिक, नेपाली, विज्ञान)	<ul style="list-style-type: none"> ● आधारभुत तह (कक्षा १ -८) मा विषयगत शैक्षणिक सामग्री प्रयोगको वर्तमान अवस्था विश्लेषण <ul style="list-style-type: none"> ○ उपलब्धता ○ पर्याप्तता ○ प्रयोग ○ व्यवस्थापन ● सामग्री संकलन <ul style="list-style-type: none"> ○ आधारभुत तह (कक्षा १ -८) को पाठ्यक्रममा आधारित सामग्री संकलन अभ्यास (स्थानीय, कम मूल्य पर्ने, मूल्य नपर्ने, प्राकृतिक, अनलाइन/वेब वेस्ट सामग्रीको संकलन) ● सामग्री निर्माण (विषयगत आवश्यकतामा आधारित) <ul style="list-style-type: none"> ○ सामग्री निर्माणलाई सहभागितामूलक बनाउने तरिका (शिक्षक, विद्यार्थी, समुदायको परिचालन) ○ सबै विषय क्षेत्र समेट्ने गरी पाठगत 	२७ गणित: ६ विज्ञान: ६ नेपाली: ५ सामाजिक: ५ अङ्ग्रेजी : ५

		<p>सान्दर्भिक सामग्री निर्माण र अभ्यास</p> <ul style="list-style-type: none"> ● प्रयोग <ul style="list-style-type: none"> ○ संकलित तथा निर्मित सामग्रीको सिकाइ उपलब्धिसँगको आवद्धता खोज ○ प्रयोगात्मक कार्यसहित सामग्रीको प्रदर्शन ○ सामग्री प्रयोगमा सबै विद्यार्थीको पहुँचको सुनिश्चिता ○ प्रविधि (सूचना तथा सञ्चार प्रविधि, इ-पुस्तकालय, अनलाइन/अफलाइन, भर्चुल, मल्टिमिडिया) मा आधारित सामग्रीको प्रयोग ○ सामग्रीको बहुउपयोग (अन्तर विषयगत प्रयोग समेत) ○ संकलित तथा निर्मित सामग्रीको विभिन्न पाठ शिक्षणमा प्रयोगात्मक अभ्यास ● भण्डारण र व्यवस्थापन 	
३.	विविध	<ul style="list-style-type: none"> ● उद्घाटन, समापन ● परियोजना कार्य प्रबोधीकरण ● लिखित परीक्षा सञ्चालन (प्रि टेस्ट, पोस्ट टेस्टसमेत) 	२

६. तालिम कार्यान्वयन विधि

- क. यस तालिमको लक्षित समूह आधारभूत तहमा अध्यापनरत शिक्षक हुनेछन् ।
- ख. तालिमको अन्त्यमा शिक्षक पेसागत विकास प्रारूप, २०७२ अनुसार परीक्षा सञ्चालन र शैक्षिक जनशक्ति विकास परिषदको मिति २०७४।०५।०६ गतेको निर्णय वमोजिम प्रमाणीकरण गरिने छ । तालिमको अन्त्यमा सम्बन्धित शैक्षिक तालिम केन्द्रबाट प्रमाणपत्र प्रदान गरिने छ ।
- ग. स्वाध्याय अभ्यास खण्डका लागि तोकिएको परियोजना कार्य सम्पादन गर्ने क्रममा सन्दर्भ सामग्री अध्ययन, विज्ञसँगको परामर्श तथा प्रतिवेदन लेखन गर्नु मुलतः प्रत्येक प्रशिक्षार्थीको निजी दायित्व हुनेछ । यस कार्यका लागि प्रशिक्षार्थीलाई आवश्यक परेमा ईमेल वा फोनमार्फत अथवा प्रत्यक्ष भेट गरी सम्बन्धित प्रशिक्षकबाट मार्गदर्शन प्राप्त गर्ने सुविधा उपलब्ध हुनेछ ।
- घ. तालिम सहजीकरण गर्दा देहायअनुसारका न्यूनतम विधिगत मापदण्ड पूरा गर्नुपर्ने छ :
- अ. शैक्षिक तालिम केन्द्र तथा अगुवा स्रोतकेन्द्रका विज्ञ प्रशिक्षकबाट तालिम सेसन सञ्चालन गरिनेछ । विषयको प्रकृतिअनुसार विभिन्न क्षेत्र तथा निकायमा कार्यरत अनुभवी विज्ञलाई समेत प्रशिक्षक बनाउन सकिनेछ ।
- आ. सूचना तथा सञ्चार प्रविधि एवम् अन्य सान्दर्भिक तालिम सामग्री प्रयोग गर्दै छलफल, अन्तरक्रिया, अनुभव, घटना वा मामला अध्ययन, समूहकार्य तथा प्रस्तुति, नमूना प्रदर्शन तथा अभ्यास लगायतका विधिको अवलम्बन गरिनेछ ।
- इ. तालिमका क्रममा तोकिएको तालिम प्याकेजलगायतका सन्दर्भ सामग्री प्रत्येक सहभागीलाई वितरण गरिनेछ ।

७. तालिम मूल्यांकन

तालिम सम्पन्न गरेपछि प्रशिक्षार्थीको उपलब्धि मूल्यांकन गर्न देहायअनुसारका मूल्यांकन प्रक्रिया अनुसरण गर्नु पर्नेछ :

क्र. सं.	मूल्यांकनका आधार	अंकभार
१	नियमितता, सहभागिता र सक्रियता	५
२	सिर्जनात्मक तथा प्रवर्तनात्मक कार्य	१०
३	लिखित परीक्षा	२५

४	स्वाध्याय अभ्यास तथा प्रतिवेदन	१०
	जम्मा	५०

पुनश्च: आमने-सामने तथा स्वाध्याय दुवै अंकको उत्तीर्णांक ५० प्रतिशत हुनेछ ।

ग्रेडिड पद्धति

९० प्रतिशत र सोभन्दा माथि अंक आएमा	विशिष्टतासहित प्रथम श्रेणी
८० प्रतिशत र सोभन्दामाथि अङ्क आएमा	प्रथम श्रेणी
६५ प्रतिशत र सोभन्दामाथि अंक आएमा	द्वितीय श्रेणी
५० प्रतिशत र सोभन्दामाथि अंक आएमा	तृतीय श्रेणी
५० प्रतिशतभन्दा तलको अंक आएमा	अनुत्तीर्ण वा असफल

च. लिखित परीक्षाको प्रश्नपत्र निर्माण गर्दा देहायअनुसारको गिड अवलम्बन गर्नु पर्नेछ :

क्र. सं.	प्रश्नको प्रकार	प्रश्न संख्या	प्रतिप्रश्न अंक भार	पूर्णांक
१.	बहुवैकल्पिक	१०	०.५	५
२.	संक्षिप्त उत्तरात्मक	५	३	१५
३.	समस्यामूलक	१	५	५
	जम्मा	१६		२५

७. परियोजना कार्य

तालिम कार्यशाला खण्ड सम्पन्न गरेपछि सञ्चालन गरिने दोस्रो स्वाध्याय अभ्यास खण्डमा प्रत्येक प्रशिक्षार्थीले देहायअनुसारको विशिष्टीकरण मापदण्डबमोजिम परियोजना कार्य सम्पादन गर्नुपर्ने छ ।

परियोजना कार्य विशिष्टीकरण मापदण्ड

स्वाध्याय अभ्यास खण्डका लागि जम्मा छ ओटा कार्य निर्धारण गरिएको छ । जसमा परियोजना १ र परियोजना २ अनिवार्य रहेका र बाँकीमध्ये दुई ओटा गरी जम्मा चार ओटा परियोजना कार्य सबै सहभागीले सम्पादन गर्नुपर्ने छ । प्रत्येक परियोजनाको परिणामका रूपमा प्रत्येक प्रशिक्षार्थीले प्रतिवेदन

स्वरूपको अलगअलग प्रतिवेदन दस्तावेज शैक्षिक तालिम केन्द्र समक्ष अनिवार्य रूपमा पेस गर्नुपर्ने छ :

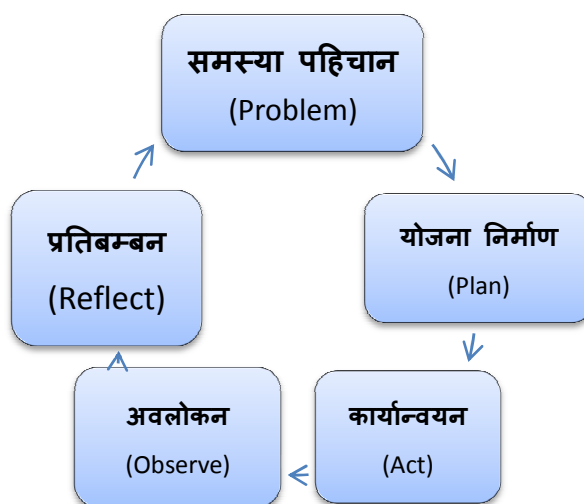
परियोजना कार्य - १: पाठयोजनामा आधारित शिक्षण अभ्यास

- (क) फरक फरक १० ओटा पाठहरूको पाठयोजना तयारी गर्ने
- (ख) प्रत्येक पाठ योजनाका आधारमा शैक्षिक सामग्री विकास गर्ने
- (ग) प्रधानाध्यापकबाट सबै पाठयोजना प्रमाणित गर्ने
- (घ) पाठयोजनाका आधारमा कार्यतालिकाबद्ध शिक्षण अभ्यास गर्ने
- (ङ) प्रत्येक पाठ शिक्षण पछि विद्यार्थीको पृष्ठपोषण संकलन गर्ने
- (च) परिमार्जित पाठयोजना अन्तिमीकरण गर्ने

नोट: यस कार्यअन्तर्गत अन्य परियोजना कार्यले नसमेटेका विषयवस्तु शिक्षणका लागि मात्र पाठयोजना तयार गर्ने ।

परियोजना कार्य - २: कार्यमूलक अनुसन्धान

कार्यमूलक अनुसन्धान गर्दा विभिन्न चक्र वा चरण अपनाउन सकिन्छ । तिमध्ये शिक्षकले आफ्नो कार्यसम्पादन सुधारका लागि कुनै एउटा विषय क्षेत्रमा निम्नलिखित चक्रअनुसार कार्यमूलक अनुसन्धान गरी सोको प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्नेछ ।

परियोजना कार्य -३ : स्थानीय स्तरमा उपलब्ध शैक्षणिक सामग्री संकलन तथा प्रयोग

- कम मूल्य वा शुन्य मूल्यका पाँच ओटा सामग्री संकलन
- आफूले अध्यापन गर्ने विषयको शिक्षणमा ती सामग्रीको प्रयोग
- सामग्री प्रयोगबाट विद्यार्थीको सहभागिता र सिकाइमा परेको प्रभाव विश्लेषण

परियोजना कार्य -४ : शैक्षणिक सामग्री निर्माण तथा प्रयोग

- विद्यार्थी, शिक्षक तथा अभिभावकको सहभागितामा आफूले अध्यापन गर्ने विषयका लागि न्यूनतम पाँचओटा शैक्षणिक सामग्री निर्माण
- निर्मित सामग्रीको कक्षा शिक्षणमा प्रयोग
- सामग्री निर्माण प्रक्रिया र शैक्षणिक प्रयोगको प्रतिविम्बन

परियोजना कार्य -५ : श्रव्य वा श्रव्य दृश्य सामग्री संकलन वा विकास

- आफूले अध्यापन गर्ने विषयसँग सम्बन्धित श्रव्य वा श्रव्य दृश्य सामग्री अनलाइन माध्यमबाट संकलन वा निर्माण
- तिन सामग्रीको शिक्षण सिकाइमा प्रयोग
- विद्यार्थीको सिकाइमा पारेको प्रभाव विश्लेषण

परियोजना कार्य -६ : शैक्षणिक सामग्रीको प्रयोग तथा व्यवस्थापन अवस्था विश्लेषण

- आफ्नो विद्यालयमा उपलब्ध शैक्षणिक सामग्रीको अध्ययन गरी
- तिन सामग्रीको व्यवस्थापन तथा प्रयोगको अवस्था विश्लेषण
- विद्यमान चुनौती तथा तिनको समाधानका उपाय

ΩΩΩ